

بررسی اعتبار اسناد الکترونیک در دعاوی طلاق در حقوق موضوعه ایران

کوثر محمدی^۱

چکیده

این نوشتار به شیوه توصیفی-تحلیلی و با رویکردی تطبیقی ضمن بیان تعریف و اقسام اسناد الکترونیکی، تفاوت‌های سند مطمئن الکترونیکی با سند رسمی الکترونیکی را بررسی نموده و به میزان اعتبار و نیز قوانین موجود در دعاوی خانوادگی با توجه به پیشینه اسناد در ایران می‌پردازد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه قانون ایران تعریف صریحی از سند رسمی الکترونیکی ندارد و برای تعریف این نوع سند باید به تفسیر مقررات سنتی ناظر به اسناد کاغذی استناد کرد، اما قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲) و حتی قانون جرایم رایانه‌ای (۱۳۸۹) اصل اعتبار اسناد الکترونیک را تأیید کرده و مشکلی از این لحاظ در استناد به این‌گونه ادله نیست، ولی در عین حال این مطلب از چند جهت قابل بررسی است: یکم، از نظر ماهیت و در نتیجه حوزه شمول عنوان سندیت به آنها؛ دوم، به لحاظ کم‌وکیف مواد قانونی مربوط و نقاط قوت و ضعف آنها؛ سوم، ناتوانی سطح فناوری در پاسخگویی به استانداردهای دقیق حقوقی در اصالت سند در برابر کپی. بنابراین، اگرچه ادله الکترونیک در امور طلاق مطابق قانون تجارت الکترونیک دارای اعتبار است، ولی رویه‌های قضایی در رویارویی با آنها به دلیل مسائل و پیچیدگی‌های امور زناشویی و خانوادگی، به دلایلی سنتی و متقن و چندگانه متکی است و تنها به‌عنوان یک اماره در کنار ادله دیگر ممکن است علم قاضی شود و یا حتی ممکن است بدون ادله دیگر برای قاضی ایجاد ظن قوی کند و بر مبنای علم خود رأی صادر نماید.

واژگان کلیدی

اسناد الکترونیک، امور خانوادگی، طلاق، سند عادی الکترونیکی، اعتبار قانونی اسناد.

۱- ارشد حقوق خانواده، تهران

مقدمه

امروزه یکی از مسائل مهم و مورد توجه جوامع بین‌المللی حفظ و رعایت حقوق زنان، مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض بر اساس جنسیت است. این جنبش از آغاز نیمه دوم قرن بیستم در راستای احقاق حقوق زنان و رفع تبعیض علیه آنها آغاز و در دهه‌های اخیر شتاب بیشتری به خود گرفت؛ آنان تلاش نمودند با وضع قواعد و ضوابطی در قالب اعلامیه، کنوانسیون و بیانیه، انواع ظلم‌ها، تبعیض و نابرابری‌های موجود را کاهش و سعی در برقراری تساوی نمایند. از مسائل مهم مطروحه در این اسناد، موضوع حقوق مالی زنان و دستیابی آنها به منابع ثروت است. اغلب این بیانات در راستای تساوی اقتصادی زنان با مردان و تأکید بر اهلیت کامل آنان در کسب مال، انعقاد قرارداد، تصرف و اداره اموال، حق دریافت وام بانکی، رهن و دیگر اعتبارات بوده و به دولت‌ها در جهت حصول اهداف مزبور از طریق اصلاحات قانونی و اداری توصیه‌هایی می‌کند (رستمی تبریزی، ۱۳۸۵، ص. ۷۸).

طلاق که انحلال قانونی، شرعی و عرفی ازدواج تحت شرایط و مقررات خاص است (پیشوایی و دیگران، ۱۳۹۳، ص. ۲)، یکی از متداول‌ترین مسائل خانواده در جوامع امروزی است به طوری که در بسیاری از جوامع آمار طلاق رقم بالایی را نشان می‌دهد.

وضعیت طلاق در حقوق ایران، شاید مانند بسیاری از کشورها، فرازونشیب‌هایی را طی کرده است و هنوز هم آن‌گونه که باید و شاید، وضع تثبیت شده و کاملاً مشخص و روشنی ندارد. این تغییرها در قوانین حقوقی و نیز آگاهی زنان ایرانی نیز طی سالیان اخیر نمود یافته است و کما فی‌السابق به‌عنوان پدیده‌ای شوم نگریسته نمی‌شود. بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۸۷ به ازای هر ۸ ازدواج، یک طلاق داشتیم که در سال ۱۳۹۷ این عدد به ۳/۱ ازدواج، در مقابل یک طلاق کاهش یافته است (مرکز آمار ایران). طلاق و ازدواج در ایران که بازتابی از قوانین اسلامی می‌باشد، با نهاد خانواده گره خورده است و خلل و آسیب در این زمینه همواره می‌تواند به‌عنوان امری غیرعادی در نظر گرفته شود (مهرپور، ۱۳۷۹، ص. ۲۵).

طلاق در ایران به تصریح ماده ۱۱۳۳ که عنوان می‌کند: «مرد می‌تواند هر وقت که

بخواهد زن خود را طلاق دهد»، به اراده و خواست مرد صورت می‌گیرد و زن نیز در موارد خاصی می‌تواند از دادگاه درخواست طلاق کند. در ایران قانون طلاق از فقه امامیه برگرفته شده است و نخستین قانون مدون و منسجم در زمینه طلاق در سال ۱۳۱۳ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. تصویب قانون حمایت از خانواده سال ۱۳۴۶ نخستین گام قانون‌گذار در محدود کردن اختیارات مرد در طلاق به‌شمار می‌رود؛ زیرا تا آن زمان مطابق با قانون حق طلاق در اختیار مرد بوده و هرگاه اراده می‌کرد می‌توانست زن را بدون رضایت او طلاق بدهد، اما بر اساس قانون حمایت از خانواده سال ۱۳۴۶، به دادگاه‌ها اختیار داده شد که فقط در مواردی خاص به درخواست زن و شوهر یا توافق آنها گواهی عدم امکان سازش صادر کند.

بر اساس این قانون، طلاق هر یک از زوجین باید مبتنی بر علل موجه می‌بود. مطابق حقوق ایران و سایر کشورها، اسناد از جمله مهم‌ترین دلایل و مدارک اشخاص در راستای اثبات و احقاق حقوقشان می‌باشد. علی‌رغم آنچه در باب اهمیت اسناد گفته شده است، ثبت رسمی اسناد اعم از عقود و ایقاع صرفاً از ابتدای تشکیل دادگستری نوین در آغاز سده حاضر مهم‌ترین و اساسی‌ترین مباحث حقوق مدنی به‌طور عام و حقوق ثبت به‌طور خاص بوده است و از این نظر حقوق ثبت اسناد یک رشته نوپاست. از طرفی تحولات ناشی از ظهور فناوری جدید، حقوق اسناد را نیز تحت شعاع قرار داده و تحول و تغییر در روش‌ها و ایجاد چالش‌ها را موجب شده و به تناسب، موجبات وضع قوانین و تفسیر قواعد حقوقی را در پی داشته است. جهان به‌صورت دهکده‌ای درآمده و تجارت الکترونیکی جایگزین تجارت سنتی شده است. اسناد تجاری الکترونیکی قلب تجارت الکترونیکی و عمده‌ترین عنصر گسترش آن می‌باشند. با این‌همه، مفهوم سند الکترونیکی صرفاً مختص حقوق تجارت الکترونیکی و بانکداری الکترونیکی نیست و شامل اسناد عادی تنظیمی میان اشخاص و اسناد رسمی ثبت‌شده توسط دفاتر اسناد رسمی و سایر مأمورین رسمی نیز می‌شود. نکته مهم اینکه ظهور فناوری موجب بروز تغییر در ساختار دفاتر اسناد رسمی در جهان شده است و این تحولات، تصویب قوانین ویژه را می‌طلبد؛ بنابراین هر چند با تفسیر مقررات سنتی می‌توان برخی از این پدیده‌ها را قاعده‌مند کرد،

اما در بسیاری موارد خلأ قانونی در مواجهه با اقسام سند رسمی الکترونیکی و نحوه ثبت آنها لمس می‌شود.

حال این پرسش مطرح است که آیا شکل جدیدی از دلیل تحت عنوان «دلیل الکترونیک» در امور طلاق به وجود آمده است؟ اگر پاسخ مثبت است، جایگاه حقوقی آن در کنار سایر دلایل اثبات، در نظام حقوقی ادله اثبات دعوی چیست؟

۱- موجبات طلاق در قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱

این قانون از جدیدترین قوانین موجود در عرصه حقوق خانواده می‌باشد که مشتمل بر پنجاه و هشت ماده است، در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ اول اسفندماه یک هزار و سیصد و نود و یک مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۹ نیز به تأیید شورای نگهبان رسید.

این قانون در خصوص موجبات طلاق که موضوع بحث ما است، مطلبی ندارد و تنها در فصل دوم از آن، مراکز مشاوره خانوادگی به منظور تحکیم مبانی خانواده و جلوگیری از افزایش اختلاف‌های خانوادگی و طلاق و به منظور سعی در ایجاد صلح و سازش میان زوجین، در کنار دادگاه‌های خانواده پیش‌بینی شده‌اند که در ماده ۱۶ مقرر شده است: «قوه قضائیه موظف است ظرف سه سال از تاریخ لازم‌الاجراء شدن این قانون اقدام به ایجاد این مراکز مشاوره خانواده در کنار دادگاه‌های خانواده نماید». در ماده ۱۹ این قانون آمده است که مراکز مشاوره خانواده ضمن ارائه خدمات مشاوره به زوجین، خواسته‌های دادگاه را در مهلت مقرر اجرا و در موارد مربوط سعی در ایجاد سازش می‌کنند. مراکز مذکور در صورت حصول سازش به تنظیم سازش‌نامه مبادرت و در غیراین صورت نظر کارشناسی خود در مورد علل و دلایل عدم سازش را به‌طور مکتوب و مستدل به دادگاه اعلام می‌کنند. «و در تبصره آن نیز آمده است که» دادگاه با ملاحظه نظریه کارشناسی مراکز مشاوره خانواده به تشخیص خود مبادرت به صدور رأی می‌کند.

در مواد ۲۵ و ۲۶ قانون مزبور به طلاق توافقی اشاره شده است و ماده ۲۷ نیز در خصوص ارجاع به داوری از سوی دادگاه مقرر می‌دارد: «در کلیه موارد درخواست

طلاق، به جز طلاق توافقی، دادگاه باید به منظور ایجاد صلح و سازش موضوع را به داوری ارجاع کند. دادگاه در این موارد باید با توجه به نظر داوران رأی صادر و چنانچه آن را نپذیرد، نظریه داوران را با ذکر دلیل رد کند. لذا نه تنها در این قانون بحثی در خصوص موجبات طلاق مطرح نشده است، بلکه در ماده پنجاه و هشت آن نیز بیان شده است که از تاریخ لازم الاجراء شدن این قانون، قوانین زیر نسخ می‌گردد که برخی از این قوانین عبارت‌اند از:

وضعیت کنونی در خصوص طلاق: بنابراین طبق قوانین فعلی بایستی گفت، از آنجایی که قانون حمایت خانواده جدید در ماده ۵۸ خود ماده واحده قانون اصلاح مقررات مربوط به طلاق مصوب ۱۳۷۱ را نسخ نموده است و بحث چندانی هم در خصوص موجبات طلاق ندارد، لذا اکنون طلاق بایستی طبق ماده ۱۱۳۳ قانون مدنی انجام گیرد. به این صورت که اگر مردی تقاضای طلاق داشته باشد بایستی به دادگاه مراجعه نماید و دادگاه ابتدا امر را به مراکز مشاور خانواده ارجاع می‌دهد تا اقدام به ایجاد سازش نمایند و در صورت عدم حصول سازش، گواهی عدم امکان سازش برای اجرای صیغه طلاق صادر خواهد شد و طبق مواد ۲۵ و ۲۶ قانون جدید، چه در مورد طلاق توافقی و چه غیرتوافقی ارجاع به مراکز مشاوره خانواده لازم است، ولی ارجاع به داوری در خصوص طلاق توافقی انجام نمی‌شود.

۲- مفهوم و تعریف اسناد الکترونیکی

اسناد الکترونیکی اسنادی هستند که به روش رایانه‌ای تولید، منتقل و نگهداری شده‌اند. آن‌ها ممکن است به شیوه الکترونیکی متولد شده و یا از شکل اصلی خود به فرم الکترونیکی درآمده باشند؛ مثل اسکن از پرونده‌های کاغذی. بند ۷ از ماده ۲ قانون یکنواخت مبادلات الکترونیکی ایالات متحده آمریکا، سند الکترونیکی را سند تولید، ارسال، مبادله و یا ذخیره شده از طریق وسایل الکترونیک دانسته است. با استفاده از این تعریف و تعریف ارائه شده در قانون ایران می‌توان سند الکترونیک را این‌گونه تعریف کرد: سند الکترونیکی عبارت است از نوشته‌ای که از طریق وسایل الکترونیکی تولید، ارسال،

دریافت و ذخیره‌شده و در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. مقصود از نوشته خط یا علامتی است که روی کاغذ یا چیز دیگر رسم شده و حاکی از مطلبی باشد (صدرزاده، ۱۳۸۹، ص. ۶۱). قانون تجارت الکترونیکی ایران و همچنین در قانون نمونه آنسیترال عبارت داده پیام به‌کاررفته و بدین‌صورت تعریف شده است: اطلاعات ایجاد، ارسال، دریافت و یا ذخیره‌شده از طریق ابزار الکترونیکی نوری و یا وسایل مشابه از جمله مبادله الکترونیک داده‌ها، پست الکترونیک، تلگرام، تلکس و یا تله‌کپی. این واژه را به‌طور الکترونیک می‌توان معادل «نوشته الکترونیکی» دانست. بدیهی است که نوشته مذکور ممکن است توسط انسان ایجادشده و یا حاصل عملکرد خودکار رایانه باشد، مانند محاسبات و تحلیل‌هایی که به‌وسیله خود رایانه و از طریق به‌کارگیری نرم‌افزار و دریافت اطلاعات از وسایل دیگر مانند حسگرهای دور از رایانه صورت گیرد (Michael and Alistair, 2000, p.171).

سند رسمی را می‌توان به‌صورت الکترونیکی تنظیم کرد. مطابق ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی؛ اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد، رسمی است. در این صورت، سند الکترونیک رسمی، سند الکترونیکی است که نزد مأمور صالح با رعایت مقررات قانونی تنظیم می‌شود. در این صورت سند الکترونیک رسمی، از همان اعتبار و آثار سند رسمی موضوع ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی برخوردار خواهد بود.

۳- اعتبار اسناد الکترونیکی در امور طلاق

- برخورداری اسناد الکترونیکی از محتوا، شکل و ساختار به این معنی است که:
- اسناد الکترونیکی دارای اطلاعاتی هستند که انعکاس دقیقی از آنچه که در زمان خاصی رخداد کرده است را می‌نمایاند.
- از سیاق و شکل این اسناد که در ارتباط با محتوای آن‌هاست، می‌توان دوره تولید و نوع استفاده آن‌ها را فهمید.
- ساختار این اسناد را می‌توان به طریق الکترونیکی بازسازی کرد، پس هر جز این

ساختار بر روی هم یک کل را تشکیل می‌دهد که به طریق روشنی ارائه می‌گردند (مهدی‌پور عطایی، ۱۳۸۰، ص. ۲۱).

توجه به مدیریت اسناد، در سیستم‌هایی که ماهیتاً شامل داده‌های تغییرپذیر و قابل به‌روزشدن هستند کاملاً مسئله‌ای چالشی است؛ زیرا اسناد نه‌تنها دربردارنده محتوا هستند بلکه حاوی اطلاعاتی در شکل و ساختار نیز می‌باشند که توسط ابرداده‌ها اطلاع‌رسانی می‌شوند. «ابرداده‌های مدیریت اسناد موجب شناسایی اسناد و اشخاص می‌شوند و به چرخه عملیات و روش‌هایی که آن‌ها را تولید و مدیریت کرده و مورد استفاده قرار می‌دهند، اعتبار می‌بخشند و سیاست‌های حاکم بر اسناد را تضمین می‌نمایند». این ابرداده‌ها اجازه می‌دهند که پرونده‌ها در جای مناسب قرار گیرند و به روش معناداری اجرا و درک شوند.

بهترین راه برای حفظ محتوا، شکل و ساختار اسناد، مدیریت آن‌ها در یک سیستم نگهداری اسناد است. برخی سازمان‌ها از نرم‌افزارهای خاصی برای مدیریت اسناد الکترونیکی خود استفاده می‌کنند. باید یادآور شد که سیستم نگهداری اسناد فقط بخشی از یک نرم‌افزار نیست، بلکه چهارچوب و ساختاری است که به دفعات دریافت، نگهداری و دسترسی به اسناد را امکان‌پذیر می‌کند (رضایی، ۱۳۹۵، ص. ۳۲).

اسناد الکترونیکی که بدون حضور مأمور رسمی یا خارج از حدود صلاحیت آن‌ها تنظیم می‌شود، سند عادی الکترونیک محسوب می‌شوند. سند عادی با یک امضای الکترونیکی ساده تصدیق می‌شود، این امضا می‌تواند به‌صورت تصویر ساده امضای دستی یا تایپ نامشخص در زیر سند، آدرس پست الکترونیکی وی، یک کارت هوشمند، انتخاب گزینه «موافقم» یا گذرواژه باشد. مطابق با مواد ۱۲۹۱ و ۱۲۹۲ ق.م. هرگاه صدور سند از منتسب‌الیه تصدیق شود و یا در دادگاه ثابت شود که سند مزبور توسط منتسب‌الیه امضا یا مهر شده است، سند عادی اعتبار سند رسمی را خواهد داشت و انکار و تردید نسبت به آن مسموع نیست. با استفاده از معیاری که قانون تجارت الکترونیک در اختیار ما قرار می‌دهد؛ می‌توان اسناد عادی الکترونیک را از حیث اعتبار و ارزش اثباتی به دو دسته تقسیم کرد: ۱- اسناد الکترونیکی که به‌صورت داده پیام و سوابق الکترونیک مطمئن تهیه و ذخیره شده‌اند. ۲- اسناد الکترونیکی که شرایط داده پیام مطمئن را ندارند.

۴- اقسام سند الکترونیکی

قانون‌گذار ایران در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ در مقام بیان انواع اسناد الکترونیکی برنیامده است، اما با توجه به طبقه‌بندی پذیرفته‌شده در قانون مدنی راجع به اسناد سنتی، می‌توان اسناد الکترونیکی را واجد قابلیت تفکیک به دو نوع اسناد الکترونیکی عادی و رسمی دانست و با بررسی قانون تجارت الکترونیکی نیز می‌توان ادعا نمود که اسناد عادی نیز خود به دو دسته اسناد عادی مطمئن و غیرمطمئن تقسیم می‌شوند.

۴-۱. سند رسمی الکترونیکی

جهت تعریف سند الکترونیکی در ایران به علت عدم تعریف صریحی از آن در متن قوانین، ناچار به مراجعه به قوانین سنتی موجود در باب اسناد رسمی هستیم و با تلفیق مفاهیم مزبور با تحولات الکترونیکی، سند رسمی الکترونیکی را تعریف می‌نماییم. مطابق ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی، «اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن‌ها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد، رسمی است». از این ماده قانونی و مفهوم داده پیام و قواعد حقوقی حاکم بر آن می‌توانیم چنین استفاده کنیم که سند رسمی الکترونیکی نیز سندی الکترونیکی است که نزد مأمور صالح با رعایت مقررات قانونی تنظیم و ثبت گردد و یا به عبارتی دیگر سند رسمی الکترونیکی، سندی رسمی است که به صورت الکترونیکی تنظیم و ثبت شود.

همان‌طور که گفته شد، مطابق حقوق ثبت اسناد و املاک، در تنظیم اسناد رسمی حتی به صورت الکترونیکی نیز نقش سردفتر اسناد رسمی مهم و غیرقابل حذف می‌باشد؛ بنابراین این تنظیم شدن اسناد نزد مأمورین رسمی و در حوزه صلاحیت ایشان و طبق قانون بودن آنها است که به سند رسمیت می‌بخشد و نه الکترونیکی و غیرالکترونیکی بودن آن؛ زیرا که سند رسمی همه اعتبار و امتیازهای خود را از دخالت مأمور رسمی و رعایت قوانین و مقررات در تنظیم آن به دست می‌آورد. مأمور رسمی، ناظر و شاهد ممتازی است که قانون برای ثبت وقایع و احراز سمت و راهنمایی اشخاص و رعایت مقررات قانونی گمارده است و امضای او هرگونه تردید را نسبت به صحت وقوع عمل حقوقی و انتساب

آن، از بین می‌برد (ارسطو، ۱۳۸۹، ص. ۱۴۹). لذا اگر سند طبق مقررات تنظیم نگردد و یا نزد مأمورین رسمی و خارج از حدود اختیارات آن‌ها تنظیم گردد، از اعتبار اسناد رسمی ساقط می‌شوند و همچنین سندی که مطابق قوانین به ثبت رسیده، رسمی است و تمام محتویات و امضاهای مندرجه در آن معتبر خواهد بود مگر اینکه مجعولیت آن سند ثابت شود (عمید، ۱۳۷۴). اگرچه سردفتر نه متعهد سند است و نه متعهدله، نه ایقاع‌کننده است و نه طرف ایقاع، نه مقرر است و نه مقرله، نه موصی له و نه وصی.

۴-۲. سند الکترونیکی دارای امضای مطمئن

اسناد الکترونیکی که بدون حضور مأمور رسمی یا خارج از حدود صلاحیت آن‌ها تنظیم می‌شود، سند عادی الکترونیکی محسوب می‌شوند و از آثار و مزایای سند رسمی بی‌بهره هستند؛ بنابراین سند الکترونیکی مطمئن بنا به کیفیت صدور در زمره اسناد عادی الکترونیکی قرار می‌گیرند، اما مستفاد از قانون تجارت الکترونیکی ایران وصف مطمئن بودن در اصل چند ویژگی مهم را برای سند الکترونیکی به ارمغان می‌آورد؛ از جمله اینکه صدور سند از منتسب‌الیه محرز می‌باشد و نسبت به موجودیت کامل و بدون تغییر آن اطمینان کامل وجود دارد. از این رو اسناد عادی الکترونیکی با امضای مطمئن یا سند الکترونیکی مطمئن یا داده پیام مطمئن، داده پیامی است که صحت صدور امضای الکترونیکی آن توسط امضاکننده سند از جانب مرجع صلاحیت‌دار قانونی که در ایران بدان «دفاتر خدمات صدور گواهی امضای الکترونیکی» گفته می‌شود، تأیید و با رعایت یک سامانه اطلاعاتی مطمئن ذخیره می‌شود و هنگام لزوم در دسترس می‌باشد.

ایجاد دفاتر صدور گواهی امضای الکترونیکی برای شناسایی هویت طرفین در مبادلات الکترونیکی است. در همین راستا ماده ۱۶ قانون تجارت الکترونیکی بیان می‌دارد: «هر داده پیامی که توسط شخص ثالث مطابق با شرایط ماده (۱۱) این قانون ثبت و نگهداری می‌شود، مقرون به صحت است»؛ بنابراین صحت انتساب داده پیام مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن به فرد صادرکننده آن و لزوم تصدیق آن از سوی مرجع صالح رسمی، امری است که اهمیت آن غیرقابل انکار است؛ بنابراین یکی از شرایط

برقراری ارتباط امن، حصول اطمینان در خصوص هویت امضاکننده است. به این منظور مراجعی با نام «دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی» در قانون تجارت الکترونیکی ایران و نیز در قانون نمونه آنسیترال (۲۰۰۱) پیش‌بینی شده است. امضای الکترونیکی و داده پیام مطمئن به موجب ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیکی، «در حکم اسناد معتبر و قابل استناد» در مراجع قضایی و حقوقی است و مطابق ماده ۱۵ همان قانون نسبت به داده پیام مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن، «انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعل» مطرح کرد.

۳-۴. سند الکترونیکی با امضای ساده

نوع دیگری از اسناد عادی، اسنادی هستند که با امضای الکترونیکی ساده، امضای می‌شوند. امضای الکترونیکی ساده، آن امضایی است که شرایط امضای الکترونیکی مطمئن را دارا نباشد ولی از مصادیق مفهوم امضای الکترونیکی مقرر در بند «ی» ماده ۲ ق.ت.ا. و بند «الف» ماده ۲ قانون نمونه امضای الکترونیکی آنسیترال (۲۰۰۱) محسوب می‌شود. به عبارتی دیگر امضای الکترونیکی ساده را می‌توان مانند امضای دستی در اسناد عادی تعبیر کرد و مصادیقی از آن شامل نام شخص در ذیل یک نامه الکترونیکی یا یک امضای اسکن شده در یک سند الکترونیکی، یا امضاهای بیومتریک و غیره می‌باشد. البته واضح است که ارزش اثباتی این نوع امضا کمتر از امضای الکترونیکی مطمئن است، اما این به آن معنا نیست که ابداً ارزش اثباتی نداشته باشد.

در خصوص قابل پذیرش بودن امضای الکترونیکی ساده به عنوان امضا در مبادلات الکترونیکی از اطلاق ماده ۷ ق.ت.ا. که مقرر می‌دارد: «هرگاه قانون، وجود امضا را لازم بداند امضای الکترونیکی کافی است» می‌توان استفاده نمود. ماده ۱۳ این قانون ت.ا.ا. درباره «ارزش اثباتی داده پیام» بیان می‌دارد: «به‌طور کلی ارزش اثباتی داده پیام‌ها، با توجه به عوامل مطمئنانه از جمله تناسب روش‌های ایمنی به‌کار گرفته‌شده با موضوع و منظور مبادله داده پیام‌ها تعیین می‌گردد». از اطلاق ماده ۱۳ ق.ت.ا. می‌توان استنباط کرد که ارزش اثباتی این نوع امضا به میزان اطمینان روش‌های ایمنی به‌کار گرفته شده با

توجه به اهمیت موضوع و منظور مبادله داده پیام بستگی دارد.

۵- قواعد حاکم بر اسناد الکترونیکی در امور طلاق

در این بخش به اصول و قواعد حاکم بر اسناد الکترونیکی در اسناد طلاق می‌پردازیم.

۵-۱- اصل برابری (در حکم نوشته بودن) داده پیام

در قانون نمونه امضای الکترونیکی آنسیترال شرط کتبی بودن از مفهوم نوشته حذف شده و داده پیام را هم‌ارزش با مفهوم نوشته قرار داده است. در بند اول ماده ۸ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال مقرر شده است: «هرگاه قانون مکتوب بودن اطلاعات را لازم بداند، این شرط به‌وسیله داده پیام محقق خواهد شد...». همچنین ماده ۶ قانون مزبور در بیان اصل برابری داده‌پیام با نوشته اعلام می‌دارد: «جایی‌که قانون ملزم می‌کند که اطلاعات به‌صورت مکتوب باشند، این ضرورت توسط داده‌پیام مرتفع می‌شود، مشروط به اینکه اطلاعات موجود در داده‌پیام قابل دسترسی بوده و برای مراجعه بعدی قابل استفاده باشد...». به استناد این ماده و با توجه به تعریف بسیطی که قانون نمونه آنسیترال از داده‌پیام القا می‌کند، به این اصل اساسی خواهیم رسید که در مقام برخورد با داده‌پیام، نباید تبعیضی بین اسناد کاغذی و داده‌پیام که با استفاده از ابزارهای الکترونیکی تولید می‌شود، قائل شد. در همین راستا به‌منظور توسعه دولت الکترونیکی، تجارت الکترونیکی و عرضه خدمات الکترونیکی و اصالت بخشیدن به اسناد الکترونیکی و کاهش اسناد کاغذی، بند ب ماده ۴۸ برنامه پنج توسعه کشور مقرر می‌دارد: «سند الکترونیکی در حکم سند کاغذی است مشروط بر آنکه اصالت صدور و تمامیت آن محرز باشد». با این تعریف مفهوم کتبی بودن در فضای مجازی به‌رسمیت شناخته شده و داده‌پیام از همان اعتبار نوشته در فضای غیرمجازی برخوردار شده است. در ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز آمده است: «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده پیام در حکم نوشته است». پس با توجه به موارد مذکور می‌توان گفت هر جا که سندی لازم باشد، داده پیام می‌تواند جانشین و در حکم آن باشند.

۵-۲. اصل به رسمیت شناختن حقوقی داده پیام

ماده ۵ قانون نمونه آنسیترال در بیان به رسمیت شناختن داده پیام مقرر می‌دارد: «اثر حقوقی، اعتبار یا قابلیت اجرایی اطلاعات، نباید به صرف اینکه به صورت داده پیام هستند، مورد انکار قرار گیرند» (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ص. ۲۷۵).

ماده ۵، اصل اساسی‌ای را تشریح می‌کند که بر اساس آن داده‌پیام‌ها نباید مورد تبعیض واقع شوند، یعنی میان داده‌پیام و اسناد کاغذی نباید از لحاظ رسیدگی تفاوتی قائل شد. این ماده کلیه الزام‌های قانونی در خصوص یک «نوشته» یا یک نسخه اصل را شامل می‌شود. به عبارتی دیگر این ماده با بیان اینکه «تأثیر، اعتبار یا قابلیت اجرایی قانونی اطلاعات نباید صرفاً بدین دلیل نفی شود که به شکل یک داده‌پیام است» سعی در بیان به رسمیت شناختن حقوقی داده پیام در مواردی است که تاکنون سند کاغذی مورد پذیرش قرار گرفته می‌شد.

۵-۳- اصل پذیرش در مراجع قضایی و اداری

ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیکی ایران در باب قابلیت استناد داده‌پیام در مقام اسناد و ادله اثبات دعوی مقرر می‌دارد: «اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده‌پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی «داده‌پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد». عبارت «ادله اثبات دعوی» که در این ماده به کار رفته است، ظاهراً به این معناست که تمامی دلایل پنج‌گانه موضوع ماده ۱۲۵۸ قانون مدنی، چنانچه به صورت داده پیام باشند، باید مورد پذیرش قرار گیرند.

۶. اصول حاکم بر امضای اسناد الکترونیکی

امضای الکترونیکی؛ عبارت از داده‌ای است که در بستر الکترونیکی و به قصد التزام به مندرجات و مفاد داده‌پیام، به آن منضم یا متصل می‌شود و بیانگر رضایت ممضی به مفاد و مندرجات آن داده پیام بوده و موجبات شناسایی ایشان را فراهم می‌کند. امضاء صرف نظر از شکل و نحوه ایجاد آن (دستی یا الکترونیکی) از کارکرد یکسان و مشابه

برخوردار است و به عبارتی دیگر دارای هم‌ارزی عملکردی می‌باشد.

۷. مقبولیت و قدرت اثباتی اسناد الکترونیکی

ماده ۹ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال در بیان مقبولیت و پذیرش داده‌پیام در نظام حقوقی ادله اثبات دعوا بیان می‌دارد: «در نظام ادله اثبات دعوا، هیچ‌یک از قواعد حقوقی نباید به‌عنوان دلیل ایجادشده، مقبولیت و قابلیت پذیرش داده‌پیام را انکار کند: (الف) به صرف اینکه یک داده‌پیام است؛ یا (ب) به این دلیل که داده‌پیام در قالب نسخه اصلی نیست، اگر آن بهترین دلیلی باشد که شخص آن را در این زمینه اقامه می‌کند...».

با احتساب محکمه پسندبودن بند ۱ که بر اساس آن داده‌پیام نباید به علت اینکه به شکل الکترونیکی می‌باشد از درجه اعتبار به‌عنوان مدرکی در دعوای قانونی ساقط شود. در تأیید این گفتار، بند ۲ ماده ۹ قانون نمونه تجارت الکترونیکی آنسیترال (۱۹۹۶) در خصوص ارزش و توان اثباتی داده‌پیام مقرر می‌دارد: «اطلاعات موجود در داده‌پیام از ارزش اثباتی برخوردار است. در ارزیابی ارزش اثباتی یک داده‌پیام، باید به قابلیت اطمینان روشی که از طریق آن داده‌پیام تولید، ذخیره یا ارسال شده توجه کرد، همچنین به قابلیت اطمینان روشی که طی آن تمامیت اطلاعات حفظ شده، و به روشی که از طریق آن هویت ارسال‌کننده معین می‌شود و به سایر عوامل مرتبط عنایت کرد». این ماده و ماده ۱۳ قانون تجارت الکترونیکی ایران در حکم مواد کلی بوده و مواد ۱۴ و ۱۵ ق.ت.ا. در حکم مواد خاصی هستند که ارزش اثباتی اسناد الکترونیکی مطمئن را تخصیص می‌زنند؛ بنابراین می‌توان گفت ماده ۱۳ ق.ت.ا. منصرف از داده‌پیام مطمئن بوده، به ارزش اثباتی داده‌پیام ساده (سند عادی الکترونیکی با امضای ساده) و امضای الکترونیکی ساده اشاره دارد.

همچنین در مورد ارزش اثباتی اسناد رسمی الکترونیکی باید گفت: اسناد رسمی یکی از معتبرترین ادله اثبات دعوا در حقوق ایران به‌شمار می‌آمده و در عرف به‌عنوان شاه‌دلیل محسوب می‌شوند (بهرامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۹۵).

۸- جایگاه حقوقی سند الکترونیک در امور طلاق

۸-۱- شناسایی و پذیرش قانونی سند الکترونیک

در حال حاضر مبنای قانونی پذیرش و اعطای ارزش اثباتی اسناد و دلیل الکترونیک (سوابق الکترونیک) در حقوق ایران، قوانین تجارت الکترونیک (مصوب ۱۳۸۲) و جرائم رایانه‌ای (مصوب ۱۳۸۸) ایران است.^۱ قانون تجارت الکترونیک ایران در ماده ۱۲ خود به صراحت دلیل الکترونیک را مورد پذیرش قرار داده است.^۲ همان‌طور که پیداست طبق این ماده نه تنها سند، به عنوان بارزترین مصداق دلیل، بلکه سایر ادله اثبات دعوی نیز می‌توانند در قالب الکترونیک مطرح شوند.

علاوه بر این، ماده ۵۰ قانون جرائم رایانه‌ای ایران (مصوب ۱۳۸۸) نیز موضوع استنادپذیری ادله الکترونیک را مورد پذیرش قرار داده است؛^۳ بنابراین، می‌توان گفت چنانچه صحت، تمامیت، اعتبار و انکارناپذیری ادله الکترونیک، در هر یک از مراحل تولید،

۱. البته در ماده ۴۱۲ لایحه اصلاح قانون تجارت که در سال ۱۳۸۴ تهیه شده، از امکان تحقق سند تجاری به شکل الکترونیک از جمله برات سخن به میان آورده و در انتهای آن به امکان مبادله الکترونیکی نیز به اختصار اشاره کرده بود. در ماده ۴۱۳ این لایحه در مورد اشکال سند تجاری الکترونیکی به دو روش سند جایگزین یا سند الکترونیک مقرر نموده است که در ماده بعدی همین لایحه، سند جایگزین به سندی اطلاق شده که شکل الکترونیکی اصل سند تجاری (کاغذی) یا تصویر آن است، به نحوی که اطلاعات آن قابل پردازش و انتقال باشد. در ماده ۴۱۴ شرایطی برای سند جایگزین مقرر می‌دارد و در ماده ۴۱۵ بیان می‌دارد که در صورتی که سندی متضمن یکی از شرایط مقرر در ماده ۴۱۴ نباشد، آن سند به عنوان سند جایگزین الکترونیکی تلقی نمی‌شود. نویسندگان این لایحه اضافه نموده‌اند که سند جایگزین الکترونیکی از هر حیث در حکم اصل آن سند است و در صورت وجود مغایرت بین سند جایگزین و اصل سند تجاری، اصل سند مالک عمل خواهد بود.

۲. ماده ۱۲ ق.ت.ا: اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده‌پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی داده‌پیام را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد.

۳. ماده ۵۰ قانون جرایم رایانه‌ای مقرر می‌دارد: چنانچه داده‌های رایانه‌ای توسط طرف دعوا یا شخص ثالثی که از دعوا آگاهی نداشته، ایجاد یا پردازش یا ذخیره یا منتقل شده باشد و سامانه رایانه‌ای یا مخابراتی مربوط به نحوی درست عمل کند که به صحت و تمامیت، اعتبار و انکارناپذیری داده‌ها خدشه وارد نشده باشد، قابل استناد خواهد بود.

پردازش، ذخیره، ارسال و ارائه در دادگاه به لحاظ فنی مخدوش نشده باشند، آنگاه این نوع از ادله میتواند در زمره دالیل کیفری مورد استناد قرار گیرند. حاصل مطالعه اجمالی مواد مرتبط در قوانین مذکور، پذیرش این موضوع است که سند یا دلیل میتواند تجسم مادی و صورت بیرونی هم نداشته باشد. به عبارت بهتر، سند و دلیل با همان جایگاه و ارزش حقوقی در نظام سنتی (مبتنی بر کاغذ)، در فضای مجازی (نظام الکترونیک مبتنی بر داده پیام‌ها) نیز قابل تصور است.

۸-۲- اعتبار حقوقی و ارزش اثباتی سند الکترونیک

بدون شک نتیجه پذیرش قانونی دلیل یا سند الکترونیک، اعطای ارزش اثباتی و قابلیت استناد به این‌گونه اسناد است. مواد ۱۳ الی ۱۶ ق.ت.ا به موضوع ارزش اثباتی داده‌پیام‌ها و امضای الکترونیک پرداخته است. علت همجواری «داده‌پیام» در کنار «امضای الکترونیک» در این مواد این است که یکی از شرایط اصلی و اساسی هر سندی وجود امضاء در آن می‌باشد. در واقع نوشته بدون امضاء فاقد ارزش و اعتبار می‌باشد و قابلیت استناد و انتساب ندارد. سند امضاء نشده ناقص است و مهمترین رکن اعتبار را ندارد، هرچند که ممکن است به‌عنوان قرینه تأییدکننده سایر ادله، مستند قرار گیرد (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ص. ۲۷۹). در مورد داده پیام‌ها نیز همین امر صدق می‌کند؛ بنابراین، اسناد الکترونیک برای اینکه دارای اعتبار باشند باید همانند انواع معمول خود دارای امضاء باشند و امضای این اسناد نیز لزوماً به‌صورت الکترونیک است. بحث تفصیلی در مورد امضای الکترونیک از حوصله این نوشتار خارج است. در رابطه با ارزش اثباتی سند الکترونیک، قانون تجارت الکترونیک ایران در ماده ۱۳ مقرر می‌دارد: «به‌طور کلی، ارزش اثباتی داده‌پیام‌ها با توجه به عوامل مطمئنه از جمله تناسب روش‌های ایمنی به‌کار گرفته شده با موضوع و منظور مبادله داده‌پیام تعیین می‌شود» همان‌طور که پیداست ماده مذکور از «تعیین» ارزش اثباتی سند و دلیل الکترونیک، سخن می‌گوید بدون اینکه به‌طور واضح مشخص کند که این ارزش اثباتی توسط چه کسی و چگونه تعیین می‌شود. البته بر اساس معیار «سطح و روش‌های ایمنی به‌کار گرفته شده در تولید، پردازش و نگهداری

داده‌پیام‌ها» قانون‌گذار دلیل الکترونیک را به دو نوع «عادی» و «مطمئن» تقسیم کرده و برای هر یک نیز ارزش اثباتی متفاوتی قائل شده است.

۹- ارزش اثباتی سند الکترونیک مطمئن در امور طلاق

این اصطلاح در قانون تجارت الکترونیک ایران وجود ندارد؛ بنابراین، منظور از سند الکترونیک مطمئن، در واقع همان «داده‌پیام مطمئن» است و عبارت است از داده‌پیامی که با رعایت شرایط یک «سیستم اطلاعاتی مطمئن» ذخیره شده و به‌هنگام لزوم در دسترس و قابل درک باشد.^۱ شرایط سیستم اطلاعاتی مطمئن نیز در ماده ۲ قانون مذکور بیان شده است.^۲ در مورد ارزش اثباتی سندی که از سیستم اطلاعاتی مطمئن صادر می‌شود با مواد ۱۴ و ۱۵ ق.ت.ا. مواجه هستیم.^۳ همان‌طور که پیداست در این دو ماده قانون‌گذار ارزش اثباتی سند الکترونیک مطمئن را با سه ویژگی «معتبر»، «قابل استناد» و «غیرقابل تردید و

۱. ماده ۱۱ قانون تجارت الکترونیک ایران مقرر می‌دارد: سابقه الکترونیکی مطمئن عبارت از داده‌پیامی است که با رعایت شرایط یک سیستم اطلاعاتی مطمئن ذخیره شده و به‌هنگام لزوم در دسترس و قابل درک است.

۲. طبق بند ح ماده ۲ ق.ت.ا.: سیستم اطلاعاتی مطمئن باید شرایط زیر را دارا باشد: ۱- به‌نحوی معقول در برابر سوءاستفاده و نفوذ محفوظ باشد. ۲- سطح معقولی از قابلیت دسترسی و تصدی صحیح را دارا باشد. ۳- به‌نحوی معقول، متناسب با اهمیت کاری که انجام می‌دهد، پیکربندی و سازماندهی شده باشد. ۴- موافق رویه ایمن باشد؛ و منظور از منظور از «رویه ایمن» طبق بند «ی» قانون مذکور «رویه‌ای است برای تطبیق صحت ثبت داده‌پیام، منشأ و مقصد آن با تعیین تاریخ و برای یافتن هر گونه خطا یا تغییر در مبادله، محتوا و یا ذخیره‌سازی داده‌پیام از یک زمان خاص. یک رویه ایمن ممکن است با استفاده از الگوریتم‌ها یا کدها، کلمات یا ارقام شناسایی، رمزنگاری، روش‌های تصدیق یا پاسخ برگشت و یا طرق ایمنی مشابه انجام شود.

۳. ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیک بیان می‌کند: کلیه داده‌پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی است «و ماده ۱۵ نیز مقرر می‌دارد»: نسبت به داده پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت به داده پیام مزبور وارد و یا ثابت نمود که داده پیام مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است.

انکار» بیان می‌کند.

۹-۱- اعتبار

به‌زعم برخی از صاحب‌نظران استفاده قانون‌گذار از عبارت «معتبر» در کنار واژه «قابل استناد» برای داده‌پیام‌های مطمئن، صحیح نیست؛ زیرا قابل استناد بودن سند، الزاماً به معنی معتبر بودن محتوی و آثار حقوقی آن نیست؛ بنابراین ممکن است سندی قابل استناد باشد ولی اعتبار مندرجات آن از لحاظ حقوقی و قانونی و با توجه به سایر ادله موردتردید قرارگیرد. به‌نظر می‌رسد، در تفسیر تحلیل درست از ماده مذکور باید به این نکات توجه داشت که امال واژه «اعتبار» در مفاهیم متفاوتی به‌کار می‌رود و ثانیاً در اینجا منظور اعتبار ماهوی (نسبت به مندرجات) یا اعتبار شکلی (نسبت به محتویات) است؟ یکی از مفاهیم اعتبار سند، مقاومت آن در برابر انکار و تردید است و در این مفهوم، «اعتبار» یعنی «اصالت». به عبارت بهتر، اگر کسی بخواهد به اصالت سند تعرض کند صرفاً باید ادعای جعل کند و نمی‌تواند ادعای انکار و تردید نماید. حال با ذکر این مقدمه و با توجه به متن ماده ۱۵، شاید بتوان گفت منظور قانون‌گذار از واژه اعتبار، همان اصالت یا مسموع نبودن انکار و تردید در مقابل آن است که در ماده ۱۵ مجدداً مورد تأکید قرار گرفته و ناظر به اعتبار شکلی (اعتبار محتویات) سند الکترونیک است. از اجرای اصول اثبات نیز می‌توان چنین توجیه کرد که چون دادگاه بر پایه اماره قضایی و تضمین‌های قانونی و فنی پیام الکترونیک را مطمئن شمرده و به این عنوان پذیرفته است، پیام را باید در حکم سند عادی شمرده که اصالت آن در محکمه محرز شده است، هرچند که این احراز در پی تکذیب و انکار طرف نباشد؛ زیرا آنچه به‌عنوان مبنای اعتبار اهمیت دارد، احراز اصالت است نه انکار و تکذیب و قانون در این باب به مورد غالب نظر دارد چراکه هر سند را محمول به صحت می‌داند مگر آنکه انکار و تردیدی صورت گیرد و نیاز به احراز اصالت باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ص ۱۷۳).

۹-۲- قابلیت استناد

استفاده قانون‌گذار از این اصطلاح نیز موردانتقاد قرار گرفته است؛ زیرا از نظر قانون، سند

نوشته ای است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد بنابراین تمام اسناد قابل استناد هستند و عبارت «سند قابل استناد» بی معنی است.

۹-۳- غیر قابل انکار و تردید بودن

ماده ۱۵ ق.ت.ا برای سند الکترونیک مطمئن، ویژگی غیر قابل انکار و تردید بودن را برشمرده که از خصوصیات سند رسمی است؛ بنابراین، سند الکترونیک مطمئن صرفاً از این حیث با سند رسمی کاغذی هم‌ارزش است. در نتیجه انکار و تردید نسبت به سند الکترونیک مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت به آن وارد نمود. آنچه به‌طور خلاصه در مورد ارزش اثباتی سند الکترونیک می‌توان گفت این است که ارزش حقوقی «سند الکترونیک عادی» با نوع کاغذی آن یکسان است و «سند الکترونیک مطمئن» فقط از نظر عدم استماع انکار و تردید و لزوم ادعای جعلیت، همانند سند رسمی است (م ۱۲۹۲ ق.م.ا).

۱۰- ارزش اثباتی سند الکترونیک عادی

اصطلاح سند الکترونیک عادی نیز در قانون وجود ندارد؛ و این نوع سند در واقع همان داده‌پیام عادی محسوب می‌شود. داده‌پیام عادی نیز در واقع داده‌پیامی است که شرایط اطمینان مندرج در ماده ۱۰ را ندارد. در مورد ارزش اثباتی سند الکترونیک عادی با مواد ۱۲ و ۱۳ ق.ت.ا مواجه هستیم. ماده ۱۲ به‌طور کلی قالب الکترونیک سند و ارزش اثباتی آن را پذیرفته است. مقررات ماده ۱۳ نیز در مورد تعیین ارزش اثباتی داده‌پیام‌ها (به‌طور کلی اعم از عادی و مطمئن) است. میزان ارزش اثباتی سند الکترونیک عادی نیز مورد اختلاف است. گروهی از صاحب‌نظران با استناد به ماده ۱۳ تعیین میزان ارزش اثباتی سند الکترونیک را به عهده قاضی نهاده‌اند، ولی برخی نیز با استناد به حاکمیت «نظام ادله قانونی» در حقوق ایران، معتقدند که ارزش اثباتی دلایل توسط قانون تعیین

۱. ماده ۱۲۹۲ ق.م.مقرر می‌دارد: «در مقابل اسناد رسمی یا اسنادی که اعتبار سند رسمی را دارد انکار و تردید مسموع نیست و طرف می‌تواند ادعای جعلیت به اسناد مزبور کند یا ثابت نماید که اسناد مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است.

شده و به دادرس تحمیل می‌شود؛ بنابراین تعیین ارزش اثباتی سند الکترونیک عادی در اختیار قاضی نیست و ارزش اثبات این نوع سند، معادل سند عادی کاغذی است.

نتیجه‌گیری

از مجموع مطالب فوق به دست می‌آید که، سند الکترونیک در امور طلاق، داده‌پیمای است که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد. مستنبت از بند اول ماده ۶ و بند دوم ماده ۹ قانون نمونه تجارت الکترونیک آنسیترال و بند ب ماده ۴۸ برنامه پنجم توسعه کشور، «سند الکترونیک در حکم سند کاغذی است مشروط بر آنکه اصالت صدور و تمامیت آن محرز باشد». با عنایت به مواد ۶، ۷ و ۱۲ قانون تجارت الکترونیک، داده‌پیام در نظام ادله اثبات دعوی پذیرفته شده است و هر جا سندی از نظر قانون لازم باشد، داده‌پیام می‌تواند جانشین و در حکم آن باشد.

برای قاعده‌مند کردن پدیده سند الکترونیک، نظام‌های حقوقی به دو طریق اقدام نموده‌اند، برخی از کشورها همچون فرانسه و آمریکا با تصویب یا اصلاح قوانین، به صراحت سند الکترونیک را به‌عنوان نوشته‌ای که از طریق وسایل الکترونیک تولید، ارسال، دریافت و ذخیره شده و در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد، پذیرفته و قوانینی جهت قاعده‌مند کردن آن تصویب نموده‌اند، اما در برخی کشورها همچون ایران برای انجام این مهم باید به تفسیر مقررات سنتی ناظر به حقوق اسناد کاغذی و تلفیق با مفاهیم نوین حقوق تجارت الکترونیک اقدام نمود. قانون ایران تعریفی از سند رسمی الکترونیک نکرده است و با استناد تعریف قانون مدنی از اسناد رسمی کاغذی می‌توان گفت: در حقوق ایران سند رسمی الکترونیک سندی است رسمی، که به صورت الکترونیک تنظیم و ثبت گردد. این تعریف از سند رسمی به صورت عام شامل اسناد رسمی احصاء شده در ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی و به طور خاص مشمول اسناد تنظیمی در دفاتر اسناد رسمی می‌شود.

مطابق آنچه بیان شد، در حقوق ایران سند الکترونیک عادی با امضای مطمئن یا سند الکترونیک مطمئن، داده‌پیمای است که صحت صدور امضای الکترونیک آن توسط

ممضی سند از جانب مرجع صلاحیت‌دار قانونی که در ایران بدان «دفاتر خدمات صدور گواهی امضای الکترونیکی» گفته می‌شود، تأیید و با رعایت یک سامانه اطلاعاتی مطمئن ذخیره می‌شود و هنگام لزوم در دسترس می‌باشد و این در حالی است که اینکه این مرجع هیچ نظارتی بر مفاد و مندرجات سند و احراز اهلیت و هویت متعاملین و ... ندارد. دیگر آنکه، روش صدور اسناد رسمی الکترونیکی، تفاوت‌های بسیاری با روش صدور اسناد الکترونیکی مطمئن دارد. برای صدور اسناد رسمی، متقاضیان باید به دفاتر اسناد رسمی مراجعه حضوری داشته باشند؛ بنابراین مداخله مأموران رسمی و حضور متعاملین نزد آن‌ها الزامی است. اما در مقابل، اسناد الکترونیکی مطمئن صرفاً اسنادی هستند که صحت انتساب امضا به امضاکننده توسط مرجع صدور گواهی الکترونیکی تضمین شده است، و البته این مرجع هیچ نظارتی بر مفاد و مندرجات سند و احراز اهلیت و هویت متعاملین و ... ندارد؛ بنابراین این سند جایگاه رفیع سند رسمی از نظر قدرت اجرایی و اثباتی را ندارد. دیگر اینکه سند رسمی الکترونیکی همانند سند رسمی واجد قدرت اجرایی است، اما تعمیم این قدرت به اسناد الکترونیکی مطمئن در امور طلاق، نیازمند تصریح قانون‌گذار بر مواردی خاص است و اصل بر این موضوع تأکید دارد که سند الکترونیکی مطمئن فاقد قدرت اجرایی است. در آخر به این نکته باید اذعان داشت که تأسیس حقوقی سند الکترونیکی مطمئن برای ایجاد امنیت و آرامش روانی در تبادل اسناد و معاملات در تجارت الکترونیکی بوده است؛ بنابراین بنا به کیفیت صدور این نوع از اسناد در زمره اسناد عادی قرار خواهند گرفت، اما اسناد رسمی مبنای توسعه اقتصادی، واجد آثار و امنیت حقوقی و دفاتر اسناد رسمی از بازوان قوه قضاییه و ابزار کاهش دعاوی می‌باشند.

فهرست منابع

- ارسطا، محمدجواد (۱۳۸۹)، *اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه*، تهران: جنگل.
- بهرامی، داریوش (۱۳۹۳)، *حقوق ثبت املاک در ایران*، تهران: میزان.

پیشوایی، ملیحه و دیگران(۱۳۹۳)، *بررسی اهمیت طلاق، علل و راهکارهای کاهش آسیب‌های آن*، همایش ملی تحکیم بنیان خانواده و نقش زن.

رستمی تبریزی، لمیا(۱۳۸۵)، رژیم مالی خانواده در قوانین ایران و انگلیس، بی‌جا: بی‌نا.

رضایی، روح‌اله(۱۳۹۵)، اعتبار اسناد الکترونیکی، *مجله نشریه حقوقی گواه*، شماره ۶.

صدرزاده، افشار و صدرزاده، سیدمحسن(۱۳۸۹)، *ادله اثبات دعوی در حقوق ایران*، تهران: مرکز نشر دانشگاهی تهران.

عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۷۴). *ضرورت نگرشی نو نظام طبقه‌بندی و موضوع‌بندی علوم اسلامی*، همایش کتاب و کتابخانه در تمدن اسلامی.

کاتوزیان، ناصر(۱۳۸۴)، *اثبات و دلیل اثبات*، تهران: میزان.

مهدی‌پور عطایی، خسرو(۱۳۸۰)، *تجارت الکترونیکی*، تهران: دیباگران تهران.

مهرپور، حسین(۱۳۷۹)، *بررسی فقهی - حقوقی وضعیت متفاوت زن و مرد در طلاق*، نامه مفید، دوره ۶، شماره ۱.

Michael, chissik and Alistair, kelman(2000), *electronic commerce law and material*, sweet and Maxwell.